



КОНЦЕРТ (італ. *concerto* — відповідність, узгодження, від лат. *concertare* — змагатися, взаємодіяти) — 1) форма публічного презентування музичних творів чи їх виконання за попередньо оголошеною програмою одним (сольний концерт, рідше — речитал; сольний концерт фортепіанної музики — клавірабенд) чи декількома музикантами або виконавськими колективами, як правило, в спеціально пристосованому приміщенні (концертні зали, філармонії тощо) або під відкритим небом (стадіони, площі та ін.). У К. можуть брати участь декілька солістів, ансамблі, оркестри, хори, групи виконавців. Сучасні К. часто супроводжуються світл. й електроакуст. ефектами та підсиленням звучанням. Перше публ. виконання музики відбулося 1637 в опер. театрі у Венеції (Італія). У перші десятиліття 18 ст. завдяки зростанню інтересу до інструм. та старовин. музики К. утвердилися у Великій Британії та Франції. В Україні першими великими центрами проведення публ. К. від кін. 18 ст. стали Львів і Київ. У 19 ст. створ. спец. концертні об'єдн. та філармон. товариства для організації й популяризації К. У 20 ст. набули розвитку концертні серії та цикли К., часто об'єднані в муз. фестивалі (напр., «Київ Музик Фест», «Музичні прем'єри сезону», «Країна мрій» та ін.). 2) Твір для багатьох виконавців, що ґрунтується на контраст. протиставленні партій колективу виконавців (оркестру) і сольної, колективу виконавців і групи солістів (концерто ґроссо). Партія соліста (чи солістів) вирізняється темат. рельєфністю муз. матеріалу, барвами звучання, фактур. прийомами, макс. використанням можливостей інструментів чи голосів. Різновиди жанру К.: для одного інструмента, для оркестру (без строго визначених солюючих партій), для голосу (голосів) з оркестром, для хору з оркестром, для хору а капела та концерто ґроссо (у старовин. і сучас. музиці). Від кін. 18 ст. найбільшого поширення набули К. для одного інструмента з оркестром, дещо меншого — для декількох інструментів з оркестром («подвійний», «потрійний» К. тощо). Назву «К.» у значенні форми муз. твору вперше вжив 1553 іспан. композитор і муз. теоретик Д. Ортіз. Упродовж тривалого часу її використовували на позначення вокал.-хор. творів з інструм. супроводом (Дж. Габріелі, 1587; А. Банк'єрі, 1595; Л.-Г. да Віадана, 1602; Г. Шютц, 1636). Деякі зі своїх кантат Й.-С. Бах також називав К. У цих творах використовували як численні вокал. й інструм. партії, так і декілька вокал. партій у поєднанні з бasso континуо. Жанр партес., а згодом хор. К. набув значного розповсюдження в укр. церк. музиці 17–18 ст. Найвищими досягненнями укр. хор. К. стали твори а капела Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя. Появі інструм. К. у «чистому вигляді» (1710–20-і рр.)

передувало проникнення рис «змагання» в існуючі у 17 ст. інструм. жанри канцони, сюїти, сонати (найшвидше в Італії), назви яких інколи вживали водночас або ж як взаємозамінні (Д. Кастелло, Ф. Меллі). Твори у таких концерт. формах писали композитори Дж. Габріелі, С. Бернарді, Дж.-Б. Фонтане, В. Альбрізі, А. Бертале та ін. Від 2-ї пол. 17 ст. з'явилися зразки жанру концерто ґроссо, суть якого полягала у протиставленні групи солюючих інструментів (т. зв. **концертино**) ансамблю інструментів оркестр. складу (т. зв. концерто ґроссо). Цей жанр представлений у творах А. Страделлі, А. Кореллі, Г. Муффата, Дж. Тореллі, Ф. Джемініані. Наприкінці 17 ст. виникли перші зразки скрипк. К. Дж.-М. Бонончіні, згодом — А. Вівальді, Ф.-М. Верачіні, Дж. Тартіні, П.-А. Локателлі. Остаточо жанр К. сформувався у творчості А. Вівальді, який запровадив 3-частинну структуру циклу: алеґро-адажіо-алеґро. У такому вигляді жанр К. із незнач. змінами зберігся донині. Водночас існують К. із невизначеною структурою циклу (напр., «Бранденбурзькі концерти» Й.-С. Баха). Першими з'явилися К. для більшості смичк. і деяких духових інструментів, згодом — К. для клавіру, органа. Найбільшого розквіту К. набув у мистецтві класицизму (В.-А. Моцарт, Л. ван Бетговен). У сольному К. розвиток музики будувався на протиставленні туті (усі) і соло (один), контраст яких підкреслювався динам. засобами. Середня частина була написана в стилі арії (патетично-аріозні теми на фоні мірного акорд. супроводу оркестру). В епоху класицизму перша частина К. почала компонуватися у сонат. формі, фінал — у формі рондо. Сонатна форма першої частини отримала другу експозицію (одна для оркестру, друга — з участю соліста) і наприкінці твору — каденцію (імпрровізов. солістом фрагмент, засн. на гол. темах). У період романтизму з К. було вилучено оркестр. експозицію (Ф. Мендельсон, Р. Шуманн та ін.).

Виникли одночастинні К. Великого значення у цей період набули лейтмотивні зв'язки в муз. тканині К., а також принцип симф. розвитку. З'явився віртуоз. К., де провідною стала інструм. віртуозність і виразність тембрів та барв (Й.-Н. Гуммель, К.-М. Вебер, Н. Паґаніні). У романтич. епоху з'явилися також поемні віртуозні К. (Ф. Ліст). Цикліч. К. із симф. типом муз. розвитку писали Й. Брамс, А. Дворжак, П. Чайковський, С. Рахманінов, Е. Гріґ. Іноді цикл К. ставав 4-частинним, наближаючись до симфонічного (Й. Брамс). Каденції у романтич. К. перестали бути імпрровіз. вставками, а компонувалися авторами (уперше в 5-му К. для фортепіано з оркестром Л. ван Бетговена). Наприкінці 19 ст. зародився також «концерт.» різновид симф. музики («Дон Кіхот» Р. Штрауса, «Іспанське капричо» М. Римського-

Корсакова). У 20 ст., крім сольного К. (М. Равель, С. Прокоф'єв, Е. Елґар, Б. Барток, Д. Шостакович, П. Гіндеміт, І. Стравінський, В. Косенко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, В. Барвінський), розвинувся жанр К. для оркестру (М. Реґер, П. Гіндеміт, А. Берґ, Б. Барток, З. Кодай, В. Лютославський, Я. Ряетс, М. Скорик, І. Карабиць та ін.) й оновлений концерто ґроссо (Е. Тамберґ, А. Шнітке, В. Губаренко та ін.), орієнтовані переважно на барок. зразки. Інструм. К. з'явився в укр. музиці у 20 ст. (у 19 ст. єдиним К. був твір В. Пухальського, 1881). Найзначнішими досягненнями укр. авторів стали К. В. Барвінського (для фортепіано, 1937), В. Бібика (для фортепіано; для флейти; обидва — 1978 та 1983; для скрипки, 1980; для віолончелі, 1986; для альту, 1986 та 1994; для валторни; для камер. оркестру; обидва — 1995), К. Віленського (для фортепіано, 1975; для джаз-тріо і симф. оркестру, 1989; для гітари і камер. оркестру, 1990), Г. Гаврилець (для фортепіано, 1982; для альту, 1984), М. Гозенпуда (для фортепіано, 1928, 1935, 1938 та 1953; для скрипки, 1947), В. Губаренка (Поема для віолончелі, 1963), М. Дремлюги (для фортепіано, 1965; для труби, 1966 та 1967; для скрипки, 1984 та 1991; для бандури, 1985; для гобоя, 1992), Д. Задора (для фортепіано, 1965; для цимбалів, 1982), В. Зубицького (для скрипки і камер. оркестру, 1981; «Concerto festivo» для оркестру укр. нар. інструментів, 1982; «Россініана» для баяна, 1992–2000; для хору № 1, 1985; № 2, 1993; № 3, 1995), Ю. Іщенко (для віолончелі, 1968 та 1982; для скрипки, 1970, 1981 та 1986), І. Карабиця (для оркестру, 1981, 1986 та 1989 — «Голосіння»; для фортепіано, 1968 та 1972), О. Козаренка («Concerto Rutheno» для камер. ансамблю, 1991), Л. Колодуба (для 2-х скрипок, 1988; для скрипки, 1992 та 2000; для 2-х труб і органа, 2001), А. Кос-Анатольського (для арфи, 1954; для фортепіано, 1955 та 1962), В. Косенка (для скрипки, 1918; для фортепіано, 1929), Я. Лапинського (для баяна, 1971, 1972 і 1980 — «Веснянка»; для гітари, 1985 і 1987; для бандури; для маримбафона; обидва — 1990; для 3-х труб, 1994), Б. Лятошинського («Слов'янський» для фортепіано, 1953), К. Мяскова (для баяна, 1961 і 1967; для кобзи, 1994, 1995, 1997, 1999; поема «Україна» для 3-х бандур,

2000), Л. Ревуцького (для фортепіано, 1934), А. Рудницького (для віолончелі, 1956), В. Рунчака (для альт. саксофона, 1987; фольк-К. для ансамблю інструментів № 1 — «Голосіння та співаночки», 1989 і № 2 — «Як козаки Султану лист писали», 1991), М. Скорика (для скрипки, 1969, 1990, 2001, 2002; «Карпатський концерт» для оркестру, 1972; для фортепіано, 1977, 1982, 1995; для віолончелі, 1983), Є. Станковича (для віолончелі, 1970; «Тривоги осінніх днів» для валторни з камер. ансамблем; «Гра над прірвою» для кларнета соло; обидва — 1996; для альту, 1999), М. Чайкіна (для баяна, 1950 і 1972), І. Щербакова (для фортепіано, 1979 та 1996; для скрипки, 1999) та ін.

Близькими до К. є твори ін. концерт. жанрів для солюючих інструментів з оркестром, зокрема В. Сокальського («Варіації» для віолончелі з оркестром, 1896), П. Козицького («Варіації» для фагота з оркестром, 1929; «Колискова» для гобоя з камер. оркестром, 1938), О. Козаренка («Konzertstück» для фортепіано, струн. інструментів та флейти, 1991), Г. Ляшенка (Симф.-К. для фортепіано з оркестром, 1980), В. Сильвестрова (К.-присвята «Widmung» для скрипки з оркестром, 1990–91), Є. Станковича (Концертино для флейти з оркестром, 1968), К. Цепколенко (Драма для фортепіано і симф. оркестру, 1987) та ін.

Рекомендована література

1. A. Schering. Geschichte des Instrumental-Konzerts bis auf die Gegenwart. Leipzig, 1905;
2. H. Engel. Das Instrumentalkonzert. Leipzig, 1932;
3. A. Hutchings. The Baroque concerto. London, 1961;
4. Тимофєєв В. Український радянський фортепіанний концерт. К., 1972;
5. Герасимова-Персидська Н. Хоровий концерт на Україні в XVII–XVIII ст. К., 1978;
6. Її ж. Партесный концерт в истории музыкальной культуры. Москва, 1983;
7. Заранський В. Український скрипковий концерт. Л., 2003.

Б. О. Сютя

Фотоілюстрації



Бібліографічний опис:

Концерт / Б. О. Сюта // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-3257>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).